

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 81'25-057:327

*Антонівська Марина,
викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтв
Київ, Україна
antonivska_maryna@ukr.net*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з узагальненням наукової інформації щодо питання виникнення та становлення поняття «міжкультурна комунікація», а також її впливу на життя модернізованого суспільства, розкриває сутність та багатогранність понять «переклад» та «перекладач» у структурі міжкультурного комунікативного акту та аналізує зв'язок і вплив перекладача на кінцевий результат у процесі інтеркультурного спілкування. **Наукова новизна** роботи полягає у визначенні ролі перекладача в подоланні комунікативних девіацій на основі лінгвокультурних відмінностей. Тому, що завдання перекладача включає не лише пошук еквівалентних відповідників для передачі комунікативної установки відправника, а й надання одержувачу необхідних для розуміння пояснень, саме тому питання перекладацької компетентності в даному контексті має надзвичайну вагу. **Висновки.** Доведено, що компетентність перекладача є дуже важливим та необхідним засобом міжкультурної комунікації та відіграє надзвичайну роль у підтримці безпосередніх зв'язків між комунікантами, які належать до абсолютно різних лінгвокультурних ареалів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, переклад, перекладач, інтеграційні процеси, міжнародна діяльність, комунікативна теорія, міжкультурна обізнаність.

Антоновская Марина, преподаватель, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Межкультурная компетентность переводчика в условиях интеграционных процессов международной деятельности

Цель работы. Исследование связано с обобщением научной информации по вопросу возникновения и становления понятия «межкультурная коммуникация», а также ее влияния на жизнь модернизированного общества, раскрывает сущность и многогранность понятий «перевод» и «переводчик» в структуре межкультурного коммуникативного акта и анализирует связь и влияние переводчика на конечный результат в процессе интеркультурного общения. **Научная новизна** работы заключается в определении роли

переводчика в преодолении коммуникативных девиаций на основе лингвокультурных различий. Потому, что задача переводчика включает не только поиск эквивалентных соответствий для передачи коммуникативной установки отправителя, но и предоставление получателю необходимых для понимания объяснений, поэтому вопрос переводческой компетентности в данном контексте имеет чрезвычайное значение. **Выводы.** Доказано, что компетентность переводчика является очень важным и необходимым средством межкультурной коммуникации и играет чрезвычайную роль в поддержке непосредственных связей между коммуникантами, принадлежащим к совершенно разным лингвокультурным ареалам.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, перевод, переводчик, интеграционные процессы, международная деятельность, коммуникативная теория, межкультурная осведомленность.

Antonivska Maryna, teacher, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Translator's cross-cultural competence in conditions of international relations integration processes

The purpose of the article. The research is related to the generalization of scientific information on the emergence and development of the concept of «intercultural communication», as well as its impact on the life of modernized society, reveals the essence and versatility of the concepts of «translation» and «translator» in the structure of the intercultural communicative act and analyzes the relationship and the influence of a translator on the finite result in the process of intercultural communication. **Scientific novelty** determines the role of a translator in overcoming communicative deviations on the basis of linguistic and cultural differences. As the translator's task includes not only the search of equivalent correspondences for the transmission of the communicative installation of the sender, but also the provision to the recipient of necessary information for understanding the explanation, that is why the issue of translator's competence in this context is of paramount importance. **Conclusions.** It is proved that the competence of a translator is very important and necessary means of intercultural communication and plays an extraordinary role in maintaining direct communication between communicators belonging to completely different linguistic and cultural areas.

Key words: intercultural communication, translation, translator, integration processes, international activities, communicative theory, intercultural awareness.

Вступ. Проблема співставлення й взаємозв'язку мови й культури завжди викликала значний інтерес багатьох мовознавців, які, незважаючи на своєрідність та різноманітність підходів до даного питання, розглядають культуру й мову в цілковитій взаємодії. Процес міжкультурної комунікації починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур, що є однією з найважливіших причин непорозуміння, а також їх подолання. Головним і єдиним суб'єктом комунікації

є людина, яка для забезпечення своєї життєдіяльності вступає у взаємозв'язок з ін. людьми. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти розуміють один одного, і переклад як процес комунікативного акту та перекладач, в якості виконавця цього процесу виступають спільним кодом для досягнення взаєморозуміння.

За допомогою перекладу здійснюється опосередковане спілкування людей, які належать до різних культурних товариств, де культурним посередником є перекладач. У зв'язку з цим багато вчених, а зокрема мовознавці В. Комісаров та А Швейцер, визначають той факт, що переклад означає не тільки перехід від однієї мови до ін., але й від однієї культури до іншої [3, с. 3; 8, с. 4]. Виступаючи посередником між двома мовами, переклад неодмінно стикається з таким явищем як культура, адже мова – це, насамперед, феномен культури. Переклад – це «унікальна сфера мовленнєвої діяльності, де мають значення не тільки різні мови, але й різні культури, а часом і різні цивілізації» [8, с. 4]. Саме з цієї позиції, міжкультурна компетентність перекладача є надзвичайно важливим аспектом досягнення крос-культурного діалогу.

Поняття «міжкультурна комунікація» певною мірою співвідноситься з терміном «діалог культур». Діалог культур – сукупність безпосередніх відношень та зв'язків, які формуються між різними культурами, а також результатів, взаємовпливів культур та культурних запозичень [2, с. 32]. Діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємному збагаченні, яке передбачає взаєморозуміння, а значить тотожність.

Міжкультурна комунікація – це соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму. У центрі міжкультурних взаємодій перебуває людина як носій загальнолюдських універсалій і культурних особливостей. Ця людина діє й взаємодіє з ін. на основі цих універсалій та особливостей у великій кількості контекстів спілкування [7, с. 2].

Вагомим чинником у здійсненні акту міжкультурної комунікації є перекладач, оскільки він передбачає подолання культурної дистанції між комунікантами і його комунікативні дії спрямовані на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує міжмовний та міжкультурний бар'єр. Перекладачі є представниками однієї національно-лінгвокультурної спільноти і, відповідно, повинні мати певну когнітивну базу, тобто певним чином структуровану сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і ін. національно-культурної спільноти (так звані фонові знання), адже ними володіють носії цих мов і ці знання формують специфічний національно-культурний менталітет. Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад, професійні навички та компетентність перекладача створюють особливий вид міжкультурної комунікації.

Необхідність ефективної міжкультурної комунікації у сфері міжнародної діяльності вимагає значних зусиль, потребує розуміння міжкультурних відмінностей, знань методів і технічних прийомів подолання різноманітних бар'єрів і непорозумінь. Міжкультурна комунікація розкриває можливості пізнання культурної реальності, сприяє розвитку в суспільстві соціокультурного розуміння та всебічної інтеракції.

У минулому процес перекладу розглядався суто на лінгвістичній основі, але за останні декілька десятиліть підхід докорінно змінився з лінгвістично-орієнтованого на культурно-орієнтований. Зрозуміло, що сучасні дослідження виходять за межі традиційних підходів до перекладу на основі когнітивної лінгвістики й порівняльного аналізу тексту. Переклад розглядається на теоретичній основі теорії міжкультурної комунікації і як процес має всі компоненти комунікативного середовища: ситуацію, час, місце, учасників, контекст, сукупність мовних та позамовних чинників спілкування, стратегії та тактики спілкування тощо [1, с. 3]. Теорія міжкультурної комунікації підтверджує, що мова й культура тісно пов'язані, і, що переклад є актом комунікації.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Міжкультурна комунікація та міжкультурна компетентність перекладача як один з основних засобів її досягнення є надзвичайно важливим питанням в сучасному світі. До питання якості перекладу в сфері міжкультурної комунікації прикута увага багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, дефініція міжкультурної комунікації виникає в середині ХХ ст. і пов'язане з іменами таких вчених як Е. Холл, Д. Трейгер. Теорії міжкультурної комунікації, що намагалися пояснити даний феномен з різних точок зору, розробляли такі західні дослідники як К. Бергер, Е. Гірш, Е. Холл, С. Даль. Що ж стосується перекладацького аспекту, то комунікативна концепція перекладу враховує особливості перекладу як акту міжкультурної комунікації. Такий підхід закладено в працях німецьких дослідників О. Каде і А. Нойберта, а також російських вчених-мовознавців В. Н. Комісарова та А. Д. Швейцера. Основою для зіставлення в перекладі є елементи комунікативного процесу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що існує величезна маса наукових праць та публікацій з питань перекладознавчого аспекту та питання міжкультурної комунікації, залишилась осторонь така умова здійснення якісного та адекватного перекладу як компетентність перекладача в якості посередника процесу міжкультурної комунікації.

Тому нині, коли в світі відбувається стрімкий економічний розвиток і міжнародні відносини посідають важливе місце в сфері міжкультурної та міжособистісної комунікації, перекладацький аспект у сфері ділового спілкування набуває надзвичайної сили, адже постає проблема взаєморозуміння.

Тому комунікація у перекладі є міжкультурною і для її успішного здійснення необхідні не тільки мовна компетенція, а й знання комунікативних ознак лінгвокультурної спільноти (глибоке розуміння соціальних норм, цінностей і способу життя), представниками якої є учасники інтеракції [1, с. 3].

Неадекватний переклад або порушення розуміння в базових елементах культури носіїв мови в процесі спілкування викликає конфлікт культур [3]. Відповідальність за визначення конвенцій, соціальних, психологічних, етнічних та культурних фільтрів лягає на перекладача, як на учасника комунікації. Запобігти конфлікту культур перекладачеві допомагають знання та крос-культурна обізнаність, комунікативна компетенція (володіння комунікативними правилами, максимами, постулатами).

Відтак, **метою** дослідження є виокремлення компетентності перекладача як умови досягнення адекватного перекладу в процесі міжкультурної комунікації.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати теоретичні позиції вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо основних засобів досягнення якісної міжкультурної комунікації;
- дослідити розвиток поняття «міжкультурна компетентність перекладача»;
- проаналізувати зв'язок та вплив перекладача в кінцевому результаті в процесі міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Спілкування за допомогою однієї домінуючої мови може викликати комунікативні девіації в полікультурному спілкуванні: через недостатню лінгвістичну компетентність комунікантів, наприклад, в просодії (а саме конфлікт вимов окремих слів та звуків, інтонаційних моделей, наголосу, акцентів, стилів швидкості мовлення, які мають своє конотативне значення в англійській мові), в неправильному застосуванні еквівалентного ряду, невербальних елементів комунікації (дистанція між партнерами, жести, вирази обличчя, положення рук, контакт очей), в прийнятті стратегій та тактик спілкування, які характерні для власної культури.

Саме тому, включення перекладу в парадигму міжкультурної комунікації призводить до усвідомлення того, що переклад є видом мовного посередництва, яке визначається В. Н. Комісаровим як «перетворення вихідного повідомлення в таку мовну форму, яка може бути сприйнята рецепієнтом... Мовний посередник повинен витягувати інформацію з тексту вихідного повідомлення («оригіналу») і передавати її нам іншою мовою» [3, с. 3–19].

За В. Н. Комісаровим, переклад – це вид мовного посередництва, який цілком орієнтований на оригінал. Переклад є іншомовна форма існування повідомлення, яке містить оригінал. Завдання перекладу та перекладача як виконавця, забезпечити такий рівень міжкультурної комунікації, при якому створюваний текст мовою рецепієнта міг би виступати в якості повноцінної комунікативної заміни оригіналу і ототожнюватися рецепієнтами перекладу з оригіналом у функціональному, структурному і змістовному відношеннях [4].

При цьому необхідно враховувати той факт, що процес міжкультурної комунікації має складну структуру і включає безліч чинників, які впливають на умови її протікання і фінальний успіх. Як зазначає Р. К. Міньяр-Белоручев,

«науці про переклад доводиться вивчати й умови породження вихідного тексту, і умови сприйняття перекладного тексту, і соціальний статус комунікантів, і мовну ситуацію, і різні супутні явища, що входять до складного поняття комунікації з використанням двох мов, яка і є об'єктом науки про переклад» [6, с. 7].

У полікультурному суспільстві перекладач, який вільно володіє однією мовою, ще й повинен бути обізнаним у комунікативних ознаках багатьох культур. Робота перекладача ускладнюється додатковими затратами часу та напруженням через сприйняття мовленнєвих актів комунікантів, які використовують іншу основну мову, та застосування додаткових фільтрів для адекватної передачі інформації. Здійснюючи комунікативні акти перекладу, перекладач повинен постійно усвідомлювати особливості культур народів, представники яких беруть участь в інтеракції, для забезпечення основної цілі спілкування – порозуміння.

Протягом останнього десятиліття культурна обізнаність була значною частиною концептуалізації культурних аспектів у навчанні мов та перекладу. У процесі підготовки перекладачів необхідне створення методичної системи, яка б формувала крос-культурну компетентність та навички спілкування у полікультурному середовищі. Це вибір тем із розглядом тематики на прикладі багатьох країн та окремих народів:

- розробка спеціальних завдань;
- реферативні дослідження;
- творчі усні презентації;
- тести для формування навичок визначення специфічних етнокультурних контентів концептуальних картини світу.

У даному випадку перекладач є комунікативним посередником між представниками різних культур, а не тільки країни, мова, якої вивчалася в вищому навчальному закладі. Сучасні теорії, якщо й розглядають міждисциплінарну взаємодію мови та культури, то тільки на рівні двох мовних картин світу.

Центральна концепція в галузі міжкультурної комунікації – це міжкультурна чутливість; її поліпшення в умовах неоднозначності суспільства є важливою частиною професійної підготовки майбутніх фахівців. У даний час дослідження в галузі міжкультурної комунікації зосереджені на поведінці людей, які зустрічаються з мовними відмінностями та їх наслідками. Опис специфіки культури з точки зору вираження та інтерпретації ситуативних мовних дій комунікантами призвело до розслідування. Такі описи допомагають набутти міжкультурну компетентність [11].

Детальний огляд джерел міжкультурної комунікації дозволяє констатувати, що в процесі спілкування відбувається змішування іноземної концептуальної моделі світу, тобто тих, які базуються на історично та культурно обумовлених концепціях [12, с. 39].

Подібно спілкуванню в межах певної культури, міжкультурне спілкування зустрічається з важливою проблемою, яка спрямована на задоволення потреб

суспільства та використання певних ресурсів з мінімальними втратами для обох співрозмовників.

Таким чином, ми можемо констатувати, що сам процес перекладу включений у двомовне спілкування. Хоча процес перекладу створює свою специфічну характеристику, однак, для вивчення перекладу потрібно з'ясувати джерело вихідного тексту, умови розуміння цільової мови, соціальний статус комунікантів, мовну ситуацію – це все є складовою комплексного поняття міжкультурного спілкування.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні ролі перекладача в подоланні комунікативних девіацій на основі лінгвокультурних відмінностей. Тому, що завдання перекладача включає не лише пошук еквівалентних відповідників для передачі комунікативної установки відправника, а й надання одержувачу необхідних для розуміння пояснень, саме тому питання перекладацької компетентності в даному контексті має надзвичайну вагу.

Висновки. Таким чином, у результаті нашого дослідження було визначено, що перекладач та процес перекладу в цілому задовольняють суспільну потребу у міжкультурній комунікації. Як вказує К. Л. Латишев, переклад має на меті задовольнити потребу суспільства в двомовній комунікації, яка в максимальній мірі наближена до природної, одномовної комунікації [5, с. 10].

У контексті дослідження, перекладач постає як надзвичайно важливий та невід'ємний аспект міжкультурної комунікації та відіграє вагому роль у підтримці безпосередніх зв'язків між комунікантами, які належать до різних лінгвокультурних ареалів.

Перед перекладачем постають високі вимоги, як до особистості з високою культурою та мораллю. Він повинен бути ознайомлений з основними культурологічними особливостями країни мови-перекладу, тобто мати певні фонові знання. Основне завдання перекладача під час процесу міжкультурної комунікації – встановити культурний зв'язок між мовцями і подолати мовний бар'єр, при цьому передати зміст перекладу якомога точніше.

Таким чином, стає зрозуміло, що міжкультурна комунікативна компетенція є невід'ємною складовою професійної підготовки фахівців-перекладачів. Вона відіграє велику роль, оскільки дозволяє працювати, спілкуватися та жити в світі без кордонів.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – Київ : Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – Москва, 1989. – № 6. – С. 81–92.
3. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – Москва : ЧеРо, 1999. – 136 с.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: курс лекций / В. Н. Комиссаров. – Москва : ЭТС, 1999. – 192 с.

5. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – Москва : Просвещение, 1988. – 160 с.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – Москва: Воениздат, 1980. – 237 с.
7. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва : Смартбук, 2008. – 656 с.
8. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – Москва : Наука, 1988. – 216 с.
9. Griffin E. A. First Look at Communication Theory / E. A. Griffin, A. A. Emory. – McGraw-Hill Education, 2014. – 560 p.
10. Lusting M.W. Intercultural competence. Interpersonal communication across cultures / M.W Lusting, J. Koester. – London, Pearson. – 2012. – 401p.
11. Murdock G. P. Standard Cross-Cultural Sample / G. P. Murdock, P. George, R. Douglas, – Pittsburgh : The University of Pittsburgh Press, 1969. – 369 p.
12. Murdock G. Atlas of World Cultures / G. Murdock. – Pittsburgh : The University of Pittsburgh Press, 1981. – 151 p.
13. William B. Cross-cultural and Intercultural Communication / B. William. – Sage Publications, Inc., 2003. – 312 p.

References

1. Batsevych, F.S. (2004). *Basics of communicative linguistics*. Kyiv: Publishing Center «Academy».
2. Bibler, B.C. (1989). 'Dialogue of cultures (experience of definition)'. *Voprosy filosofii [Questions of philosophy]*, no.6, pp. 81–92.
3. Komissarov, V.N. (1999). *General theory of translation*. Moscow: CheRo.
4. Komissarov, V.N. (1999). *Modern translation studies*. Moscow: ETS.
5. Latyshev, L.K. (1988). *Translation: problems of theory, practice and teaching methods*. Moscow: Prosveshchenie.
6. Min'yar-Beloruhev, R.K. (1980). *General theory of translation and interpretation*. Moscow: Voenizdat.
7. Pocheptsov, G.G. (2008). *Communication theory*. Moscow: Smartbook.
8. Shveitser, A.D. (1988). *Theory of translation: Status, problems, aspects*. Moscow: Nauka.
9. Griffin, E. (2014). *A First Look at Communication Theory*. London: McGraw-Hill Education.
10. Lusting, M.W. (2012). *Intercultural competence. Interpersonal communication across cultures*. London: Pearson.
11. Murdock, GP. (1969). *Standard Cross-Cultural Sample*. Pittsburgh: The University of Pittsburgh Press.
12. Murdock, G. (1981). *Atlas of World Cultures*. Pittsburgh: The University of Pittsburgh Press.
13. William, B. (2003). *Cross-cultural and Intercultural Communication*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.